

UN ÎNNOITOR UITAT: APCAR BALTAZAR

Radu Ionescu

Ne aplecăm peste timp, privind în urmă cu un secol, pentru a căuta să înțelegem ce s-a petrecut, și de ce și, mai ales, ce nu s-a petrecut și, iară, de ce, în țara noastră. Cantonându-ne gândul către anul 1900 se impune sintagma *Art Nouveau* care, cu diversele ei variante, în funcție de țară, înseamnă același lucru: *nevoia rațională de înnoire*.

Europa era la capătul unui veac ce o zguduia din temelii, îi dăduse o nouă înfățișare, o nouă mentalitate și, către sfârșit, o obosise. Trebuia căutat ceva nou care să intereseze, să atragă și să-i redea astfel o nouă energie. Din Europa Centrală și până în Anglia, din Anglia până peste Ocean, în America, privirile obosite caută în trecut sau în zone îndepărtate, caută și în istorie și, atenți unii la alții, pun bazele unui nou gust artistic, același în fond, dar diferențiat de la țară la țară.

Stabilitatea, cel puțin aparentă, a Europei, generase o artă solemnă, dar lipsită de calitate, de un excelent meșteșug, dar funciarmente plicticoasă. Clădirile apăsătoare în somptuozitatea lor, moștenire a Imperiului lui Napoleon al II-lea și pictura academică lăsau impresia unui spațiu închis, în care te poți mișca la infinit, fără nici o ieșire. În această atmosferă s-a născut gândul salvator: *reconcilierea dintre artă și viață*.

România acelor ani, oficial constituită doar în Muntenia și Moldova, nu avea nici trecutul artistic al țărilor din Occident, pentru a căuta în timpuri apuse temeuri pentru înnoire, nici o curiozitate specială pentru un spațiu care începea cu Orientul Apropiat - de care fusesem suficient și implicați și influențați - nici o societate bine

sedimentată , având curajul să îmbrățișeze o revoluție în gândirea artistică. Cei apropiați artei aveau însă un sentiment de plictiseală generat tocmai de preluarea hibridă, devitalizată spiritului grigorescian. Există deci un temei al nevoii de înnoire, care s-a și manifestat timid în pictură sau grafică (Luchian, Vermont, Șt.Popescu sau chiar la Paciurea, în sculptură), dar lipsea o gândire autoritară care să justifice teoretic, dacă nu și practic, a spiritul noului veac. Aceasta avea să fie a unui pictor, cu vocație de teoretician, *Apcar Baltazar*.

Se născuse la București la 1880, în 1901 absolvea, ca bursier, Școala de Arte Frumoase, unde fusese elevul lui Mirea și visa, așa cum va visa până la sfârșitul vieții lui, să facă o călătorie în străinătate pentru a vedea de aproape, și a înțelege mai bine, ceea ce învățase la școală. Pictor, frecvent expozant, Baltazar se va remarca, în timpul vieții lui, atât de scurte (1880 - 1909), mai ales prin articolele și cronicile publicate în *Viața Națională*, *Viața Românească* și *Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice*. Într-o țară în care, la acel început de veac, atât teoria cât și critica de artă erau aproape nesemnificative, este uimitor cum a răsărit dintr-o dată un om atât de tânăr, cu o minte bine organizată și cu un foarte larg orizont al înțelegerii a ceea ce trebuie să vie.

Este adevărat că la sfârșitul veacului și în primii ani după 1900 în țara noastră se petrecuseră unele lucruri cu adevărat neașteptate, însă fără o rezonanță publică. Amenajarea în stil Art Nouveau a micilor apartamente din Castelul Peleş - zonă a clădirii dominată de personalitatea Reginei Elisabeta - și a Palatului Pelișor, azi devenit un adevărat muzeu Art Nouveau unde își impusese gustul Regina Maria. Dar aceste două Succesoare călătoriseră, avuseseră prilejul să vadă ce se petrecea în alte țări, în special la Viena și în Germania. La Düsseldorf, sora Reginei Maria, Mare Ducesă de Hessa impunea, prin autoritatea sa arhitecți înnoitori, un spirit nou orașului. Dar reședințele regale nu erau frecventate de Baltazar, după cum nici marile centre artistice din străinătate.

Este, deci, cu atât mai importantă opera sa de îndrumător al artei românești spre un fâgaș nou. Dintr-un amplu articol, în care violența criticului se echilibrează prin rigoarea observației, intitulat "*Critica, publicul și artiștii*", Baltazar se definește drept un analist

Făt-Frumos - compoziție de vitraliu

lucid al vieții artistice de la noi, deficitar susținută de criticii de artă (în general improvizați), cât și a societății românești insuficient educată pentru a privi cu spirit critic expozițiile.

Baltazar nu se sfiște să critice extrem de dur artiștii de largă - însă nemeritată - reputație, după cum va sublinia calitățile ce le intuia la artiști aproape necunoscuți. El se ridică cu accente violente atât împotriva epigonilor lui Grigorescu, cât și împotriva celor ce mimează, fără rost și fără har, arta străină. Atunci ce le sugerează Baltazar? În primul rând seriozitate și devotament față de domeniul căruia i s-au consacrat. Cu seriozitate ei trebuie să privească spre autentice surse de inspirație, cum ar fi istoria trecută a țării, spre arta populară, inspirându-se astfel dintr-un tezaur adesea neglijat. El însuși a procedat astfel, iar opera sa este grăitoare. Spicuim, doar câteva titluri de lucrări ale sale pentru a întări cele spuse mai sus: Ștefan cel Mare, Oștean, Mihai Viteazul, Moțoc, Domnița Ruxandra și alte teme care, prin autenticitatea lor, trebuiau să ia locul acelor subiecte dulcege, în spiritul unui post romantism edulcorat. Dar, poate încă mai importantă, și în spiritul 1900 a fost activitatea lui Baltazar în domeniul publicisticii - afișe și ilustrații de carte - și al artei industriale. Acești doi termeni - artă și industrie - apar frecvent în textele sale. Sugestiile oferite care vizau industria ceramică, țesătoriile, vitraliile, tindeau să realizeze acea unitate în concepția artistică, promovată de toți susținătorii Art Nouveau. În acest sens Baltazar se întâlnește în gândire cu Henry van der Velde care, aruncând o privire în jurul său, vedea în viitor o aceeași calitate artistică, același concept, "de la perna de divan la edificiul de arhitectură".

Din păcate pentru arta românească - prea des trebuie să spunem "din păcate", Baltazar a murit la 29 de ani. În urma lui a rămas o operă de pictor de aleasă calitate, o operă de critică de artă și analist al fenomenului cultural cu totul remarcabile și sugestii adesea prea îndrăznețe pentru societatea românească a epocii. Câtă dreptate avea Tudor Arghezi atunci când, cu tristețe și clar viziune, spunea la moartea lui Baltazar: "*un om care moare atât de tânăr acoperă un răspuns*".